




AHMED CEMALEDİN VELED-İ HACI ÖMER HULUSİ
RİSALESİNDE YER ALAN İSTANBUL SEBİL KİTABELERİ
FOUNTAINS (SEBİL) OF ISTANBUL IN AHMED CEMALEDİN VELED-İ
HACI ÖMER HULUSİ BOOKS

HASAN AKDAĞ


Dr. Öğr. Üyesi Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
Assist. Prof. Uşak University, Faculty of Fine Arts, Department of Traditional Turkish Arts
hasan.akdag@usak.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-0380-7550>

Atıf / Citation

Akdağ, H. 2021. "Ahmed Cemaleddin Veled-i Hacı Ömer Hulusi Risalesinde Yer Alan İstanbul Sebül Kitabeleri". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 72, (Eylül-September 2021). 139-172

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 18.02.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 12.07.2021
Yayın Tarihi- *Date Published* : 05.09.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4543>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by  *iThenticate* programında bu makale taranmıştır.



Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-72, Eylül-September 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

AHMED CEMALEDİN VELED-İ HACI ÖMER HULUSİ
RİSALESİNDE YER ALAN İSTANBUL SEBİL KİTABELERİ
FOUNTAINS (SEBİL) OF ISTANBUL IN AHMED CEMALEDİN VELED-İ
HACI ÖMER HULUSİ BOOKS

HASAN AKDAĞ

Öz

Ahmed Cemaleddin Veled-i Hacı Ömer Hulusi Hicri 1361/ 1943 yılında “Erkam-ı Ebcede Fi'l- Ebvabi'l- Cevami'l- Kostantiniyye” adlı bir risale kaleme almıştır. Bu çalışmamızda, risalede geçen, İstanbul'daki 27 adet sebül ele alınarak kitâbeleri günümüz Türkçesi'ne aktarılmıştır. Transkribe edilen sebül kitâbeleri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kitâbe, binaların çeşitli görünür cephelerine, mermer üzerine oyma ve/veya kabartma suretiyle, binayla ilgili özet bilgileri ihtiva eden yazılardır. Kitâbeler bu bilgileri aktarırken, yapıya konulduğu tarihteki yazı ve tercih edilen yazı çeşidinin karakter ve güzelliklerini yansıtır. Ayrıca edebi sanatlarımızdan tarih düşürme de bütün inceliği ve çeşitleriyle karşımıza çıkar. Bu kitabelerin önemi, fiziki şartlar ve öteki tahribi sebeplere karşı çok dayanıklı ve uzun ömürlü olmalarıdır. Bundan ötürü belge niteliğinde olan bu veriler çok değerlidir.

Bu eserde, su mimarisine ilişkin diğer yapıların yanında 27 adet de sebül zikredilmiştir. Kitâbelerde, tarih beyitlerinin şairinin belirtilmesi yanında ketebe kaydı da verilerek kimi kitabelerin hattatları da belirtilmiştir. Böylece meşhur hattatların eserlerinin de tespiti açısından, ayrıca önem taşırlar. Eserdeki kitabelerde yazı çeşidi yanında tezyini unsurları da ele alınmış hatta bazılarında kullanılan malzeme dahi belirtilmiştir. Günümüzde mevcut olan ve olmayan su yapılarının tamir ve bakımı açısından bu eserin yeniden değerlendirilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Sebül, Kitâbe, Tarih

Abstract

Ahmed Cemaleddin veled-i Hacı Ömer Hulusi wrote a treatise on “Erkam-ı Ebcede Fi'l- Ebvabi'l- Cevami'l- Kostantiniyye” In 1361/ 1943 In the study 27 fountains in Istanbul were taken into consideration and their inscriptions were transferred to modern Turkish. Transcribed transcripts have been evaluated. The inscription is a collection of information about the building, including various visible facades of buildings, carving and / or embossing on marble. Inscriptions reflect the character and beauties of the writing and the preferred type of writing on the date when it was transferred. In addition, the history of our literary arts also comes out with all the art. The importance of these inscriptions is that physical conditions and other causes of destruction are very durable and long-lasting. Therefore, these data as a document are very valuable.

In addition to the others structures related to the water architecture 27 fountains were mentioned in this work. In the inscriptions, the poet of the history couplets, as well as ketebe registration of the inscriptions of some inscriptions have been given. Thus, it is also important to determine the works of famous calligraphers. In the inscriptions in the work, besides the type of writing, the elements of the thesis were discussed and even the material used in some of them were mentioned. It is very important to re-evaluate this work in terms of repair and maintenance of water structures that are present and not.

Key Words: İstanbul, fountains, inscription, History

Structured Abstract

The Süleymaniye Library is one of the most important libraries in the world where we can find manuscripts and old printed works in Arabic letters, which are cultural resources of the Turkish and Islamic world. It is an international resource center. There are 152 collections in the Süleymaniye Library, including the sultan's libraries. Here, it is possible to find the best examples of traditional Turkish arts such as binding, illumination, miniature, calligraphy and marbling. In the library, there are also very valuable manuscripts with very old history, author's calligraphy, the only copy in the world or dedicated to sultans.

Ahmed Cemaleddin Veled-i Hacı Ömer Hulusi wrote a treatise called "Erkam-ı Ebcedde Fi'l-Ebvabi'l- Cevami'l- Kostantiniyye" in Ottoman Turkish in 1943. We do not have any other information about the author and his works.

The work we are working on; It is registered with the number 3170 in the Manuscripts Institution Presidency, Süleymaniye Manuscripts Library, Manuscript Donations section. After the 62nd page, it is intertwined with the treatise called "The Matter of Theoretical Accounting". Two pages of information on the subject are given from the beginning. Then, a title was opened with the name "The Matter of Theoretical Accounts" and two pages were related to this subject. Two photographs of the Topkapi Palace are followed on two pages, followed by the "Erkam-ı Ebcedde fi'l-Ebvabi'l- Cevami'l- Kostantiniyye History of the Existing Cevami-i Sharifs and Fountains and Sebils in Istanbul, Esmâ-i Banileri Style-I. It Is A Treatise Showing Their Architecture. Li Ahmed Cemaleddin Veled-i Hacı Omer Hulusi 1361". There is a title. This page is numbered 1 and continues until page 39. Afterwards, it was numbered 50 and had a title called "Ulum-ı Riyaziye" and it reached the 55th page. Page 56 is about our subject. The following 63 pages are also about Riyaziye. The page numbered with the number 64 is "Erkam-ı Ebcedde Fi'l-Ebvabi'l Cevami'l-Kostantiniyye Treatise Showing the Dates of Construction and Reconciliation on the Gates of the Existing Cevami-i Şerife in Istanbul and the Architecture of the Resurrection. Li Ahmed Cemaleddin Veled-i Hacı Omer Hulusi 1360 Istanbul". It continues with a titled page and ends on page 210.

Urbanization and zoning activities in the Ottoman Empire should be looked at in the following framework. Reconstruction-prosperous and festive. The understanding that shapes the structure of cities with directions such as safety, public order and peace has of course also taken into account aesthetic concerns. After the conquest, the functionality of the existing Byzantine structures was preserved in the arrangement of streets and streets in Istanbul. New buildings in accordance with Turkish-Islamic aesthetics were built on the sides or annexes of these structures. In the urbanization process, public buildings have been arranged for the benefit of everyone and social benefit. Dispensers are also a part of this city planning. The buildings and the branches of art performed on them are unique to Istanbul, also called Dersaadet. The fountains were the buildings built on the roads for passers by to drink water, and they were charitable institutions that were used by passers-by free of charge, with mugs filled with water in their windows. Again, sherbet was distributed on special occasions such as feasts and oil lamps. In Turkish culture, bringing water to a place, giving water to the thirsty, or having a fountain or a fountain built on the road has been accepted as a great charity in the society. The value Turks give to charity and cleanliness has an important place in their water facilities, art and architecture.

Hafiz Hüseyin Ayvansarayî's Hadikatü'l-Cevami is the most important source written about mosques, masjids, fountains and public fountains, which are public buildings in Istanbul and are very important in terms of art. Hadikatü'l-cevâmi' was started to be written in 1769 and was completed in 1781. The author, who first visited the mosques and masjids inside the city walls in Istanbul in a topographic order, then examined the ones outside the city walls, then discussed Eyüp, Galata, both sides of the Bosphorus, Üsküdar, Kadıköy mosques and masjids. While describing the works in Suriçi Istanbul, he first focused on the mosques of the Selatin, and then described other places of worship in alphabetical order.

After giving the name of the work in each article, he recorded the name of the person who made it, if it was translated from the church, and if it was known, the location of his grave, if it was revived, the second builder, the fountain, the fountain, the school, the madrasah, and in some cases, the people lying in its burial area and the additional facilities located next to it, and in some cases the people who were in its burial ground. He gave brief information about the evkaf. We confirm the first information about the structures that are the subject of our article from this work.

The most recent and comprehensive study on the above-mentioned immovable cultural assets in Istanbul is the study called *Ottoman Inscriptions*, sponsored by the Turkish Historical Society and the Department of Foreign Studies at Tokyo University. This study, which was completed in 2009; *The Ottoman Inscriptions Database (DOI)* is a searchable digital database containing information on all Turkish, Arabic and Persian architectural epitaphs built on Ottoman lands during the Ottoman period, as well as transcriptions and illustrations.

Ahmed Cemaleddin Veled-i Hacı Ömer Hulusi, which we are working on, is among these two works, and the source work named "*Erkam-ı Ebcede Fi'l- Ebvabi'l- Cevami'l- Kostantiniyye*" in 1943. A census was made of the buildings studied and their details at the time the work was written. In addition, it is a valuable study in terms of revealing which ones were and were not and whether they continued their functions until 2009.

In this study, 27 fountains in Istanbul mentioned in the treatise were handled and the text was transferred to today's Turkish. The inscriptions of the dispensers were carefully and comparatively reread. The names of some of the calligraphers of the inscriptions have been identified. Also, the poets of the poems in the inscriptions were identified.

In conclusion; Emphasis is placed on the functionality and value of these public fountains, each of which is an important work of art of its time, in terms of the benefit of society. The stonework, writing, illumination and other aesthetic values of these structures, each of which is a work of art, are revealed.

Eser adı; *Erkam-ı Ebcede Fi'l- Ebvabi'l- Cevami'l- Kostantiniyye İstanbul'da Mevcûd Cami-i Şeriflerin ve Çeşmelerin ve Sebillerin Tarihlerini Esmâ-ı Bânilerini Tarz-ı Mimârilerini Gösterir Risâledir.*

Müellif; Li-Ahmed Cemaleddin Veled-i Hacı Ömer Hulusi

İstinsah tarihi; 1361/ (1943 M)

Giriş

1942 yılında telif edilen bu eser, yazar tarafından Osmanlı Türkçesi olarak kaleme alınmıştır. Eser, zamanın şartlarında, yani İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş döneminde, önemli bir çalışmadır. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü'nde olup, henüz üzerinde çalışılmamış bir kaynak durumundadır. Bu eser, zamanın teknik imkânları ve kabiliyetleriyle dönemin özellikleri düşünüldüğünde çalışılması, ortaya konması oldukça kıymetli bir çalışmadır. Sebilleri hem sosyal ve hem de şehir mimarisi açısından değerlendirmek üzere bir daha gözden geçirmek gerekir. Taşınmaz kültür envanterimiz adına önemli bir çalışma olan bu eserde adı geçen sebiller yerinde görülüp fotoğrafla tespit edildi. Daha önce aynı konuda yazılan eserlerdeki yapılarla karşılaştırma yapıldı. Böylece, mevcut yapıların konumları, değişiklikleri ve özelliklerinin fiziksel durumu yerinde görüldü. Kaynağımız, o zamanın değişen başkent anlayışına göre ikincil bir sınıf şehre dönüşen İstanbul ve üzerindeki taşınmaz kültürel mirasın korunması ve önemsenmesine, yönelik bir çalışmadır. Yazar kültür muhiti itibarıyla kendi açısından İstanbul'u tarayarak, sebiller ve diğer kamu binalarının özellikle tarih kitabelerini tespit etmiştir. Bu bakımdan çalışmanın akışı ve düzeni tarih kitabeleri merkezlidir. Türk kültüründe önemli bir yer tutan su ve su yapıları içerisinde sebiller sosyal yapımızı ve yardımlaşmayı sembolize eden unsurlardandır. Sistem değişikliğinin hemen arkasından yazılan bu eser, aynı alanda yazılan eserlere bakılarak bir tespit çalışması da sayılabilir.

Üzerinde çalıştığımız bu risale, Süleymaniye Kütüphanesi'nde Yazma Bağışlar adıyla ve 3170/1-2 numara ile kayıtlıdır. Eser 262 sayfadan oluşmaktadır.¹

Adından da anlaşılacağı üzere İstanbul'daki camiler, çeşmeler ve sebilleri, bunları yaptıranları ve binaları mimari özellikleriyle beraber anlatmaktadır. Ayrıca, söz konusu yapıların, inşa ve tamir tarihlerini gösteren, ebced hesabı ile tarih düşülmüş kitâbelerinin okunuşu da zikredilmiştir.

Kaynağımızda, su mimarisine ilişkin; 68 Adet çeşme, 1 ambar, 3 sarnıç, 27 sebil, 3 şadırvan, 2 havuz, 1 adet de kuyu tespit edilmiş ve üzerindeki bilgiler aktarılmıştır.

¹ Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Kayıt No: 3170. Sayfa sayısı; 209. (62. sayfadan sonra, *Nazari Hesap Meselesi* adlı risale ile iç içedir. Baştan iki sayfa konu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Sonra *Nazari Hesap Meselesi* adıyla bir başlık açılmış ve iki sayfa bu konu ile ilgilidir. Arkasından iki sayfada Topkapı sarayına ait iki adet fotoğraf ve devamında ise *Erkam-ı Ebcede fi'l-Ebvabi'l- Cevami'l- Kostantiniyye İstanbul'da Mevcud Cevami-i Şeriflerin ve Çeşmelerin ve Sebillerin Tarihlerini Esmâ-ı Banilerini Tarz-ı Mimariilerini Gösterir Bir Risaledir. Li Ahmed Cemaleddin Veled-i Hacı Ömer Hulusi 1361.* Diye bir başlık bulunmaktadır. Bu sayfa 1 numara ile numaralandırılmış olup 39. sayfaya kadar devam etmektedir. Devamında 50 diye numaralandırılan ve *Ulum-ı Riyaziye* diye bir başlık atılmış 55. sayfaya kadar gelmiştir. 56. sayfa ise konumuzla ilgilidir. Devamındaki 63 sayfa ise yine Riyaziye ile ilgilidir. 64. rakamı ile numaralandırılmış olan sayfa, *Erkam-ı Ebcede Fi'l-Ebvabi'l Cevami'l-Kostantiniyye İstanbul'da Mevcud Cevami-i Şerifenin Kapıları Üzerindeki İnşa ve İttam Tarihlerini ve Kıyem-i Mimariilerini Gösterir Risaledir. Li Ahmed Cemaleddin Veled-i Hacı Ömer Hulusi 1360 İstanbul.* Başlıklı bir sayfayla devam ederek 210. sayfada sonlanmaktadır.

Yapıların kitâbelerinde, tarih beyitlerinin şairinin beyanı yanında kiminde ise hattatları da belirtilmiştir. Bu binalardaki hatlar, meşhur hattatların yazılarının da tespiti açısından ayrıca önem taşır. Buralarda tercih edilen yazı çeşidi yanında tezyini unsurlar da ele alınmış hatta bazılarında kullanılan altından dahi bahsedilmiştir. Eser, içerisindeki yapıların sınıflandırılması yönüyle, bir katalog olarak da sayılabilir. Günümüzde mevcut olan ve olmayan su yapılarının tamir ve bakımı açısından bu eserin yeniden değerlendirilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Eserde yer alan, cami, çeşme, sebil ve ambarlar gibi yapılara ilişkin düşülen tarih beyitleriyle, adeta bir Tarih Manzumeleri Mecmuası'dır. Müellifin, eseri oluştururken, sıralamada herhangi bir ölçü ile hareket etmediği görülmektedir. Tarihler ve bina mekânları da rastgele seçilmiştir. Bu karışıklığı gidermek için sebillerin değerlendirilmesi, kronolojik sıralamaya tabi tutulmuştur. Bu sebillerin 26 adedi Rumeli yakasında 1 adedi de Anadolu tarafındadır.

Bu çalışmamızda; öncelikle risalede adı geçen 1593 ve 1894 yılları arasında yapılan 27 adet sebilin kitâbeleri günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu sebiller, birer birer tespit edilerek, tarih kitâbelerinin, dikkatlice fotoğrafı çekildi. Böylece yazarımızın özellikle çalışması teyit edildi. İmparatorluk bakiyesi bu eşsiz başkent İstanbul adeta bir açık hava müzesi hükmündedir. Burası uzun süren savaşlar, ihtilaller, inkılaplar sonucu bir takım yıkım ve tahribata maruz kalmıştır. Ne var ki sistem değişikliğinin mesuliyetini binalarda gören zihniyet, hızla mevcut kültür hazinelerini ortadan kaldırmaya çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Bu yıkımdan kurtulabilen Osmanlı mimarisinin yüz akı, camiler, mescitler ve medreselerin tamamlayıcısı olan sebiller de birer birer ortadan kaldırılmıştır. İşte bu arada birkaç ilim ehli kendi imkânlarıyla bu eserlerin birer sayım ve dökümünü yapmışlardır. Bunlardan biri de müellifimiz Ahmed Cemaleddin veled-i Hacı Ömer Hulusi'dir. Bugün için bize kaynaklık teşkil eden risalesini kaleme alması çok isabetli olmuştur. Elimizdeki eserin yazarı hakkında, kaynak taraması yapılmasına rağmen, tatmin edici herhangi bir malumata rastlanılamamıştır. Müellifle ilgili olarak, ayrı bir çalışma kapsamında arşiv çalışması da yapılması şüphesiz faydalı olacaktır.

Kitâbe; binaların çeşitli görünür cephelerine mermer üzerine oyma ve kabartma suretiyle, binayla ilgili özet bilgileri ihtiva eden taş belgelerdir. Kitâbeler bu bilgileri aktarırken, yapıya konulduğu tarihteki yazı çeşidiyle o yazının karakter ve güzelliklerini yansıtır. Ayrıca edebî sanatlarımızdan, tarih düşürme de bütün inceliği ile karşımıza çıkar. Bu kitâbelerin önemi, fiziki şartlar ve öteki tahribi sebeplere karşı çok dayanıklı ve uzun ömürlü olmalarıdır. Ayrıca kitâbelerin mermerden mamul olmaları da belge niteliğinde olan bu verilerin kıymetini artırmaktadır. Medeniyet ve sanat tarihi araştırmalarında olduğu gibi dil ve tarih çalışmaları için de önemli kaynak ve belge niteliği taşıyan kitâbelere dair, ilk ilmî araştırmalar Batılı ilim adamları tarafından XVII. yüzyılın sonlarında başlatılmıştır. Türk ilim sahasında kitâbe araştırmaları XIX. yüzyılın sonlarında başlamıştır. Bu alandaki çalışmalar çeşitli şehirler ve konulara ilişkindir.²

“Sebil” kelimesi birçok kaynakta farklı olarak tanımlanmaktadır. “Yol” anlamına gelen bu kelime Türkçe kaynaklarda “Allah yolunda kurulan bir hayır ve vakıf tesisi”, “işlek mahallelerde yoldan gelip geçenlerin parasız olarak soğuk ve iyi su içmeleri için

² <https://islamansiklopedisi.org.tr/kitabe>

yapılmış vakıf binalar”, “hayrat çeşme”, “yoldan geçene su dağıtan mekân” şeklinde tanımlanmaktadır. Kısaca sebül, genellikle su dağıtılan mekânlar olarak geçmektedir. Oysa sebillerden ve çeşmelerden ilk açıldıkları günler haftalarca bal şerbeti dağıtıldığı ve akıtıldığı, sebillerden halka, suyun yanında şerbet ve meyve suyu da verildiği bilinmektedir. Sebillerin açık olduğu saatlerle ilgili de bazı bilgiler bulunmaktadır. Örneğin bir kaynaktaki sebillerin açık olduğu saatlerin değişik olduğu ve bazılarının bütün gün boyu, ramazan ayında da bütün gün ve gece; bazılarının öğlen namazı ile yatsı namazı arası gibi özel saatlerde, bazılarının ise sadece yazın açık olduğu belirtilmektedir.³ Yollar üzerinde, gelip geçenlerin su içmeleri için yapılan binalar ki pencerelerinde daimi surette su ile dolu maşrapalar bulundurulup, gelip geçen parasız olarak bu suları içerlerdi.⁴ Yine bayram, kandil gibi özel günlerde ise şerbet dağıtılan küçük hayır kurumlarıdır. Türk kültüründe bir yere su götürmek, susamışa su vermek veya yol üstünde çeşme, sebül yaptırmak, toplumda büyük bir hayır olarak kabul edilmiştir. Türklerin hayırseverliğe ve temizliğe verdiği değer, su tesisleri, sanat ve mimarilerinde önemli bir yere sahiptir. Hayır amaçlı yapılan çeşme ve sebiller dönemlerinin en zarif eserlerini oluşturmuşlardır. Osmanlı- Türk su mimarisinin en sanatsal yapıları olan sebiller, ayrıca Türk mimarisine özgü eserlerdir.⁵ İstanbul meydan ve sokaklarının en güzel dekorlarından olan sebiller, mükemmel mimari düzenlemeleri, şebekeleri, taş süslemeleri, yazı, kalem işi gibi bezemeleri de dönem ve üslup özelliklerinin anıtsal örneklerini sunmaktadır. İstanbul’da Eminönü’nde yoğun olarak yapılan sebiller, geçmişte sosyal yardımlaşmaya verilen önemin en önemli belgeleridir.⁶

Sebillerde, çeşme ve şadırvanlarda olduğu gibi zamanın seçme şairlerine yazdırılmış çok güzel manzumeler görülmektedir. Şairler bu manzumelerde binanın yapılışına da ebced hesabıyla tarih düşürürlerdi. Bu manzumeler zamanın meşhur hattatlarına sülüs ve talik hatlarla yazdırılıp en mahir taş ustalarına kabartma olarak hakk ettirilerek çeşme ve sebillerde mimarın projesine göre kitâbeler de vücuda getirilirdi.⁷ Bu yapılar üzerinde yer alan her bir kitâbe, yapının mahiyetine ışık tutan bir nevi kimlik olmanın ötesinde, mimari âhenge ilâve estetik boyutlar da kazandırmıştır. Hat sanatının önemli örneklerini sergileyen söz konusu kitâbeler için, zor fark edilen yerler değil, yazının Türk ve İslâm tarihindeki müstesnâ yerine atfen, yapıların en göz alıcı yerleri tahsis edilmiştir. İnşa, tecdit veya tamir haricindeki kitâbelerde çoğunlukla mimari yapının işlevi ile anlam bakımından bağlantılı ibâreler tercih edilmiştir.⁸ Ancak ne var ki yapıların birçok yönüyle bilgi kaynağı olan kitâbelerinin yazılması, şeklinin ve diğer özelliklerinin tasarlanmasının yanında yontulması ve kazınması gibi işleri yapan seng-traşlar bu eserlerine genellikle imza atmadıkları için haklarında yeterli bilgiye sahip değiliz.

Önemli tarih olaylarını, doğum, ölüm, inşa tarihlerini göstermek üzere eski alfabemizdeki harflerin ebced hesabındaki değerlerinden faydalanılarak yazılan mısra, beyit ve manzume⁹ şeklinde tarif edilen tarih düşürme, kitâbelerin son satırlarında görülür. Bir

³ Urfahoğlu, 1999: 464-469.

⁴ Pakalın, 1983: 135.

⁵ Tali, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi10pdf/tali_serife.pdf

⁶ Tali 2010: 47-64,

⁷ Çetintaş, 1944: 125-147

⁸ Özkafa, 2010: 193-219

⁹ İlhan, 2010: 1203

tarih manzumesinde ebced hesabı yanında vezin, kafiye ve anlam da önemlidir; bunların hepsinin bir arada bulunması oldukça büyük bir zihni mesaiyi gerektirir. Buna göre şair önce ebced sistemini kullanarak hadisenin oluş yılını gösterecek şekilde bir mısra yazar, genellikle bunun önüne koyduğu mısradaki mahlasını, söylediği tarihin çeşidini veya ta'miyesini belirtir.¹⁰ Kuşkusuz bu sanıldığı kadar kolay bir iş olmayıp ustalık gerektirir. Sürûri Seyyid Osman, bu sanatın edebiyat tarihimizdeki en büyük ismidir.¹¹

Zamanın değişimi ile sosyal yaşantıda da değişikliğin olması kaçınılmazdır. Ancak bu değişiklikler, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasını, yok olmamasını gerektirir. Şehirlerin değişmesi ve gelişmesi, içerisinde barındırdığı yapıları da olumsuz yönde etkilemektedir. Yol çalışmaları ya da alan açma gibi faaliyetler bu hazine sayılabilecek yapıları ne yazık ki ortadan bilinçsizce kaldırmaktadır. Daha 1940'lı yıllarda bile Affan Egemen'in tespiti bu gerçeği gözler önüne serer;

Uzun bir ayrılıktan sonra İstanbul'a geldiğimde doğup büyüdüğüm şehri tanımakta güçlük çektim. Ahşap evlerin sıralandığı sokakları ile sakin mahalleler yok olmuş, yerlerini biçimsiz kâgir yapılara bırakmıştı. Şahsiyetini kaybetmemiş bir semt bulmak ümidi ile yaptığım uzun gezintiler sırasında kaybolanın yalnız o ahşap evler olmadığını gördüm. Asıl yok olan; camileri, mektepleri, mezarlıkları, sebilleri, çeşmeleri, hamamları ve çardaklı kahveleri ile insana sükûnet ve rahatlık duygusu veren karakteristik İstanbul görünümü idi. Hele çeşmelerin hali yürekler acısı idi. Birçoğu yok olmuş, kalanların mushukları koparılmış, suları kesilmiş, tekneleri parçalanmış, kitâbeleri sökülüştü.¹²

Yine Affan Egemen, İstanbul'daki bu imar ve şehir yapısının değişikliği, kadim yapıyı oluşturan kamu binalarının yok oluşu da göz önüne alındığında ve yine bu alandaki çalışmaların sınırlı oluşunu şöyle ifade etmektedir.

Çeşmeleri ve sebilleri toplu olarak tanıtacak İbrahim Hilmi Tanışık'ın 1943 yılında yayımlanan "İstanbul Çeşmeleri" ile İzzet Kumbaracıların 1938 yılında yayımlanan "İstanbul Sebilleri"nden başka elimde bir kaynak yoktu. Bu kitaplar da eskimiş durumda olduklarına göre yazıldıkları tarihten bu yana birçok değişikliğin vukua gelmiş olması tabii idi.¹³

Erkam-ı Ebcede Fi'l- Ebvabi'l- Cevami'l- Kostantiniyye adlı eserde mevcut yapı gruplarından sebiller üzerine yapılan özel çalışmaya konu olan binalar, yerinde tespit edilerek bir katalog formatında sunulmuştur. Bu çalışmada fotoğraflar alınırken sebilin; genel görüntüsü, kitâbesi ve tarih beyti sıralaması yolu izlenmiştir.

¹⁰ Karabey, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih-dusurme>

¹¹ Canım, 2009: 106.

¹² Egemen, 1993: 3

¹³ Egemen, 1993

Sebiller

1-

Sebilin Adı: Sinan Paşa Sebili

Bulunduğu Yer: Çarşukapı

Bânisi: Koca Sinan Paşa

Şairi: -

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Sülüs

Tarih Beyti:

Sinan Paşa eyledi sebili Mevla için câri. 1002. (1593 M)



Fotoğraf 1: Sinan Paşa Sebili Tarih Kitâbesi

2-

Sebilin Adı: Takyeci Camii Sebili

Bulunduğu Yer: Topkapı

Bânisi: Arakiyyeci İbrahim Ağa

Şairi: Nuşî

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Sülüs

Tarih Beyti:

Dedi tarihini Nûşî içüb Sebiliden ab

Hasan Hüseyin'in aşkına açılısın bu sebilullah. 1002 (1593 M)



Fotoğraf 2: Takyeci Camii Sebili Tarih Kitâbesi

3-

Sebilin Adı: Sultan I. Ahmed Sebili

Bulunduğu Yer: Hazret-i Halid türbesi kapısına muttasıl

Bânisi: Sultan Ahmed Han-ı Evvel

Şairi: -

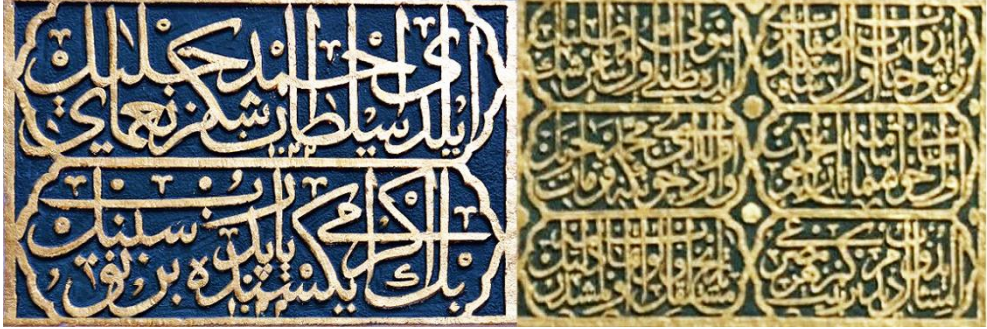
Hattat:-

Yazı Çeşidi: Celi sülüs

Tarih Beyti:

Eyledi Sultan Ahmed şükr-i nue'ma-i Celil

Bin igirmi ikisinde yapıdurub bir nev-sebil 1022 (1613 M)



Fotoğraf 3-4: Sultan I. Ahmed Sebili Tarih Kitâbesi

Bunun üstündeki diğer tarih beyti

Nüşedüp ab-ı hayat ol sıfat-ı İskender-sıfat/ İde Mevla zıllını ol saye-i arşın zalil

Ol bina-yı hoş-ma itmamına tarih için/ Varid oldu çünkü Mehmed-i ferman-ı celil

İmtisal edüib dedim bir beyt kim her mısraı/ Tarih-i müstakill olub itmamına olmuşdur delil.

4-

Sebilin Adı: Bayram Paşa Sebili

Bulunduğu Yer: Haseki

Bânisi: Sadrazam Bayram Paşa

Şairi: -

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Sülüs

Tarih Beyti:

Teşnegân-ı cihana oldu sebil. 1044 (1634 M)



Fotoğraf 5: Bayram Paşa Sebili Tarih Kitâbesi

5-

Sebilin Adı: Yeni Camii Sebili**Bulunduğu Yer:** Eminönü**Bânisi:** Safiye Sultan**Şairi:** Hatif**Hattat:** Sami Efendi**Yazı Çeşidi:** Celi sülüs istif**Tarih Beyti:***Kâne hayran fi sebil.1074(1663M)**Fotoğraf 6: Yeni Camii Sebili Tarih Kitâbesi*

6-

Sebilin Adı: Kapdan Paşa Camii Sebili**Bulunduğu Yer:** Bayezid**Bânisi:** Kapdan-ı Derya İbrahim Paşa**Şairi:** Ferdi**Hattat:** -**Yazı Çeşidi:** Talik**Tarih Beyti:***Ferdi-i şirin-eda tarih-i itmamn dedi**Yapdı İbrahim Paşa ayn-ı zemzendir sebil. 1121(1709 M)**Fotoğraf 7: Kapdan Paşa Camii Sebili Tarih Kitâbesi*

7-

Sebilin Adı: Valide Camii Sebili

Bulunduğu Yer: Üsküdar

Bânisi: Emetullah Hanım

Şairi: Naima

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

Dir Naima âbını nûş eyleyen tarihini

Valide Sultan sebil-i ma-i kevser eyledi. 1121(1709 M)



Fotoğraf 8-9: Valide Camii Sebili Tarih Kitâbesi

8-

Sebilin Adı: Damad İbrahim Paşa Camii Sebili

Bulunduğu Yer: Vezneciler

Bânisi: Damad İbrahim Paşa

Şairi: Vehbi- Reşid

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

Kıldı reyyan-ı cud-ı İbrahim Paşa malı. 1132. (1719 M)

Fi Sebilullah akdı dehre ma-i zezemi. 1132.



Fotoğraf 10: Damad İbrahim Paşa Camii Sebili Tarih Kitâbesi

Reşid'in tarihi;
Sebil-i ayn-ı İbrahim Paşa'dır. İçin saha. 1132



Fotoğraf 11: Damad İbrahim Paşa Camii Sebili Tarih Kitâbesi

9-

Sebilin Adı: Azapkapı Sebili

Bulunduğu Yer: Azapkapı

Bânisi: Saliha Sultan

Şairi: Vehbi

Hattat: Eğrikapılı Mehmed Rasim

Yazı Çeşidi: Sülüs

Tarih Beyti:

Vehbiya tarihin işrab et attaş-ı ümmete

Gel Sebil-i Valide sultan'dan ab-ı kevser iç. 1146 (1145+1)



Fotoğraf 12: Azapkapı Sebili Tarih Kitâbesi

10-

Sebilin Adı: Hekimoğlu Ali Paşa Camii Sebili

Bulunduğu Yer: Davut Paşa

Bânisi: Hekimoğlu Ali Paşa

Şairi: Vehbi

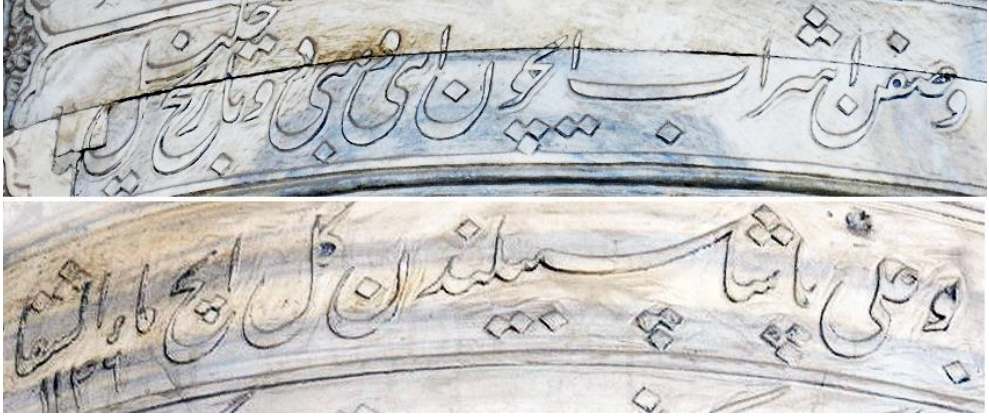
Hattat: -

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

Vaşfını işrab için ey Vehbi dü tarih-i celil

Bu Ali Paşa Sebilinden gel iç mai'-ş-şifa. 1146 (1733 M)



Fotoğraf 13-14: Hekimoğlu Ali Paşa Camii Sebili Tarih Kitâbesi

11-

Sebilin Adı: Hacı Beşir Ağa Camii Sebili

Bulunduğu Yer: Eminönü

Bânisi: Hacı Beşir Ağa

Şairi: Rahmi

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

Gel iç ma-i hayat-ı dilküşa-yı fi Sebilullah. 1157. (1744 M)



Fotoğraf 15: Hacı Beşir Ağa Camii Sebili Tarih Kitâbesi

12-

Sebilin Adı: Hasan Paşa Medresesi Sebili

Bulunduğu Yer: Bayezid

Bânisi: Seyyid Hasan Paşa

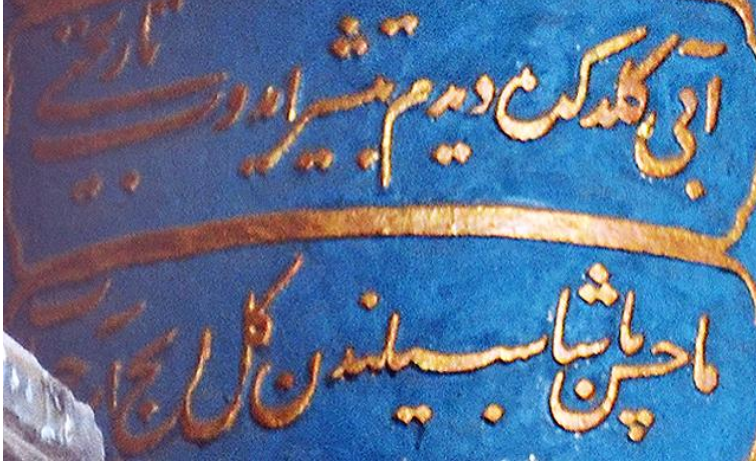
Şairi: -

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

*Abı geldikde dedim. Tebşir edüp tarihini
Ma-i Hasan Paşa Sebilinden gel iç ab-ı hayatı.
1158 (1155+3) (1745 M)*



Fotoğraf 16: Hasan Paşa Medresesi Sebili Tarih Kitabesi

13-

Sebilin Adı: Nur-ı Osmaniye Camii Sebili

Bulunduğu Yer: Kapalı çarşıya karşı olan kapının yanında

Bânisi: I. Mahmud

Şairi: Hakim

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

Eyledi Sultan Osman su gibi cudın sebil 1169 (1755 M)



Fotoğraf 17: Nur-ı Osmaniye Camii Sebili Tarih Kitabesi

14-

Sebilin Adı: Haseki Sultan Camii Sebili

Bulunduğu Yer: Haseki

Bânisi: Haseki Hürrem Sultan

Şairi: -

Hattat: -

Tarih Beyti: *Teşnegân-ı şahane oldu sebil 1172 (1758 M)*

(Kitâbe ve sebil yerinde tespit olunamadı)

15-

Sebilin Adı: Hacı Mustafa Efendi Camii sebili

Bulunduğu Yer: Aksaray

Bânisi: Hacı Mustafa Efendi

Şairi: -

Hattat: -

Tarih Beyti:

Kadbenâ hazâ'l-camiü's-şerif ve'l-mabedü'l-münif ve'l-mektebü'z-zarif

Ve's-sebilü'n-nazif bi-inayeti'l melikü'l-azizü's-seyyidü's-şerif El- Hac Mustafa Efendi

Fi şehri Cumade'l-ahir li- sene isna ve semaniyn ve miete ve elf. 1182.(1768 M)

Ve benâ saniyen bi-sebebi'l-ihrak fi şehri Rebiü'l-evvel li- sene semanin ve tis'in ve mie ve elf

(Sebil ve kitâbesi yerinde tespit olunamadı)

16-

Sebilin Adı: Recai Mehmed Emin Sebili¹⁴

Bulunduğu Yer: Vefa

Bânisi: Reisülküttab Recai Mehmed Emin

Şairi: Şakir

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

Bu tarih-i sebilde eyleyüb suyu başından sayd

Dedi atşana sahib-i hayr olan ebimden el aç iç.1189. (1775 M)



Fotoğraf 18: Recai Mehmed Emin Sebili Tarih Kitabesi

¹⁴ Urfalıoğlu: 1999: 472 (Üst katlarında sıbyan mektepleri ile birlikte inşa edilen ve sebilkütab adı ile anılan sebil yapıları da mevcuttur. İstanbul'daki iki örnek Vefa'daki Recai Mehmet Efendi Sebilkütabı (1775) ile Sultanahmet'teki Cevri Kalfa Sebilkütabı'dır.)

17-

Sebilin Adı: Zeyneb Sultan Camii Sebili**Bulunduğu Yer:** Eminönü-Gülhane (Önceki yeri Bağçekapusu)**Bânisi:** I. Abdülhamid**Şairi:** Hayri**Hattat:** Yesari-zade¹⁵**Yazı Çeşidi:** Talik**Tarih Beyti:***Yazdı tarihin anın lütfuna getürdi lali**Kevserin aynı değil mi bu sebil-i ziba. 1191. (1777 M)*

Fotoğraf 19: Zeyneb Sultan Camii Sebili Tarih Kitabesi

18-

Sebilin Adı: Mihrişah Valide Sultan Sebili**Bulunduğu Yer:** Eyüb camiine bitişik**Bânisi:** Mihrişah Valide Sultan**Şairi:** Galib**Hattat:** -**Yazı Çeşidi:** Talik**Tarih Beyti:***Galib kalemden akdı bil tarihin hem-çün sel-sebil**Ashaba zemzem hem sebil-i ayn-ı safa mihr-i şah. 1210. (1795 M)*

Fotoğraf 20: Mihrişah Valide Sultan Sebili Tarih Kitabesi

¹⁵ Egemen, 1993: 27. (Sebilin tarih beytinin şair ve hattatı burada zikrediliyor.)

19-

Sebilin Adı: Şah Sultan Sebili

Bulunduğu Yer: Eyüb'de Zal Mahmud Paşa Camii bitişiğinde

Bânisi: Şah Sultan

Şairi: -

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

Lüle-hamemden ihya oldu tarihi revan

Şah Sultan nev-sebil itdi benama iç zülal. 1215 (1800M)



Fotoğraf 21: Şah Sultan Sebili Tarih Kitabesi

20-

Sebilin Adı: Fatih Camii Sebili

Bulunduğu Yer: Fatih

Bânisi: II. Mahmud

Şairi: Ayni

Hattat:-

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

Valde Sultan'a kevserdir sebil. 1233/(1817 M)



Fotoğraf 22: Fatih Camii Sebili Tarih Kitabesi

Bu sebili kıldı Han Mahmud icra-yı ab iç.1246 (1830 M)

(Sebil tamirde olduğundan, bu kitâbenin fotoğrafı çekilemedi.)

21-

Sebilin Adı: Nusretiye Camii Sebili

Bulunduğu Yer: Tophane

Bânisi: II. Mahmud

Şairi: İzzet

Hattat: Mustafa Rakım

Yazı Çeşidi: Talik

24-

Sebilin Adı: Valide Camii Sebili

Bulunduğu Yer: Aksaray

Bânisi: Pertevniyal Valide Sultan

Şairi: Safvet

Hattat: -

Yazı Çeşidi: Celi sülüs istif

Tarih Beyti:

Yapdı bir şafi sebil atşan-gune valide

Yapdı Han-ı Abdülaziz'in mader-i paki sebil 1288/ 1872



Fotoğraf 26: Pertevniyal Valide Sultan tarih kitabesi



Fotoğraf 27: Pertevniyal Valide Sultan Tarih Kitabesi

25-

Sebilin Adı: Makascılar Sebili

Bulunduğu Yer: Beyazıt ile Çarşukapı arasında

Bânisi: Mehmed Ağa (Tecdid II. Abdülhamid)

Şairi: -

Hattat:-

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

Mansab-ara bende-i darü's-saade-i sabıka/ Ehl-i himmetden Mehmed nam ağa-yı ferid

Bu sebili eylemişken saha-pıra-yı vücud/ İnkılabât-ı cihan etmişdi mahv u nâ-bedüd

Hüsrev-i derya-kerem şad-ı ab- ı umran eyledi/ Sayesinde teşnegân olsun her müstefid

Hatıra muhtar geldi böyle bir tarih-i tam/ Bu sebili eyledi imar Han Abdülhamid

1308= 1307+1 (1890M)



Fotoğraf 28: Makascılar Sebili Tarih Kitabesi

26-

Sebilin Adı: Bala Tekyesi Sebili

Bulunduğu Yer: Silivri kapı

Bânisi: Süleyman Ağa-Piristu Kadın Efendi.

Şairi: Kalender

Hattat: Ali Rıza Üsküdarî

Yazı Çeşidi: Talik

Tarih Beyti:

Kalender kaldırup yed-i seviyy-i Hakk'a yaz bu tarihi

Su iç ma-i hayatın aynıdır. Bu çeşme-i balâ. 1309 (1891 M)



Fotoğraf 29: Bala Tekyesi Sebili Tarih Kitabesi

27-

Sebilin Adı: Kürkçü camii yanındaki dergâhın Sebili

Bulunduğu Yer: Topkapı

Bânisi: -

Şairi: Behai

Hattat: -

Tarih Beyti:

Yazdı tarihin Behâi harf-i cevherdar ile

Etdi inşa Nerm-dil Kalfa Sebil-i dilküşa. 1312. (1894 M)

(Sebil ve kitâbe yerinde tespit olunamadı)

Değerlendirme ve Sonuç

Ahmed Cemaleddin, eseri hazırlarken sebilleri tek tek gezerek kitabelerin tarih ibarelerini özellikle tespit etmiştir. Bunların yanında mimari ve tezyini unsurlara da değinmiştir. Ayrıca müellif İlgünç bilgiler de vermektedir. Mesela eserine, Pertevniyal Valide Sultan Camii yerinde önceden var olan bir cami kitâbelerini de ilave etmesine rağmen bahse konu olan camiye ilişkin verdiği bilgiye başka bir yerde tesadüf olunamadı. Bir başka konu da yazarımızın o devirde okuduğu tarih kitabeleri son dönemdeki yapılan tespit çalışmalarında yer almamaktadır. Bu konuda proje olarak, Osmanlı Kitabeleri adındaki kapsamlı çalışmadan bazı örnekler; Recai Mehmed Emin sebili. Bu çalışmada, adı geçen sebil yerine, mektebin kitabesi okunmuş ve sebilin kitabesi okunmamıştır. Seyyid Hasan Paşa çeşme ve sebili diye iki kayıt bulunmasına rağmen yapım kitabesi ve bir hadis metni bulunmakta olup yine sebille alakalı kitabe okunmamıştır. Nuruosmaniye camii sebili mevcut değildir. Bu bina ile ilgili dört adet kayıt mevcut, onlar da; imaret, kütüphane ve medrese ile ilgili tespitlerdir. Çalışmamıza konu olan eserde adı geçen sebillerden dört adedi yerinde tespit edilemedi. Bunların kitâbelerinin de nerede olduğu konusu ayrıca araştırılmaya muhtaçtır. Kaynağımızdaki bu sebillerin kitâbeleri sıradan hattat ve taşçı eseri olmayıp, saray ustaları ve devrin en meşhur hattatları tarafından yazılmış olmalıdırlar. Mesela, Valide Camii sebili Sami Efendi, Nusretiye camii sebili Mustafa Rakım Efendi. Bu yapılarda yine buldukları sosyal çevrenin görsel bir unsuru olmak iddiasıyla olağanüstü bir taş işleme sanatı ve hat icra edilmiştir. Yine, Hekimoğlu Ali Paşa sebilinde de muhteşem bir taş işçiliği vardır. Ancak ne var ki yapıldıkları devirlerdeki iddialı konumları bugün korunamamaktadır. Bunlardan birkaçı işlevini sürdürmekte ancak çoğu ise amaçları dışında kullanılıp ve görseellikleri göz ardı edilerek değerleri bilinmemektedir. Mesela; Makasçılar sebili, Hacı Beşir Ağa Camii Sebili, Nur-ı Osmaniye Sebili. Bu sebillerin her biri bir Osmanlı taş ve yazı şaheseri olma özelliklerini taşımaktadırlar. Sebillerdeki yazı türleri ise yedi adedi sülüs, celi sülüs istifli ve on altı tanesi de talik hattıdır. Kalan üç adet sebilin ise kitabeleri yerlerinde mevcut değildir. Ağırlıklı olarak kitabelerde talik hattının tercih edilmesi, sebillerin bağlı olduğu meşihat ve vakıflarla ilgili olmalıdır. Bu Yapılar Osmanlı şehir planlaması göz önüne alınarak birer biblo gibi cadde ve sokakların köşe başlarını süslemektedirler. Bu eserlere ilişkin yapılan yayınların ve tanıtımların, özellikle süs unsurları ön plana alınıp ve kitabelerinin tamamı okunarak günümüz Türkçesine aktarılmaları kaçınılmazdır.

Sonuç itibarıyla, nadide kültür varlıklarımızdan ve her biri gerçekten sanat şaheseri olan sebillerin ve kitabelerinin Ahmed Cemaleddin Veled-i Hacı Ömer Hulusi tarafından tespiti ve eserin günümüze ulaşması, kaybolan örnekleri göz önünde bulundurulunca, ne denli bir hizmet olduğu açıktır. Bu çalışmamızın, günümüz ilgililerinin bilgisine ve gereğinin yapılmasına ışık tutması dilek ve temennimizdir. Ayrıca, her türlü tahribata açık durumdaki bu şaheser kitâbelerin ve yazılarının korunmaya alınması elzemdir. Ecdadımızdan bize emaneten bırakılan bu taşınmaz kültür varlıkları, gelecek neslin malıdır.

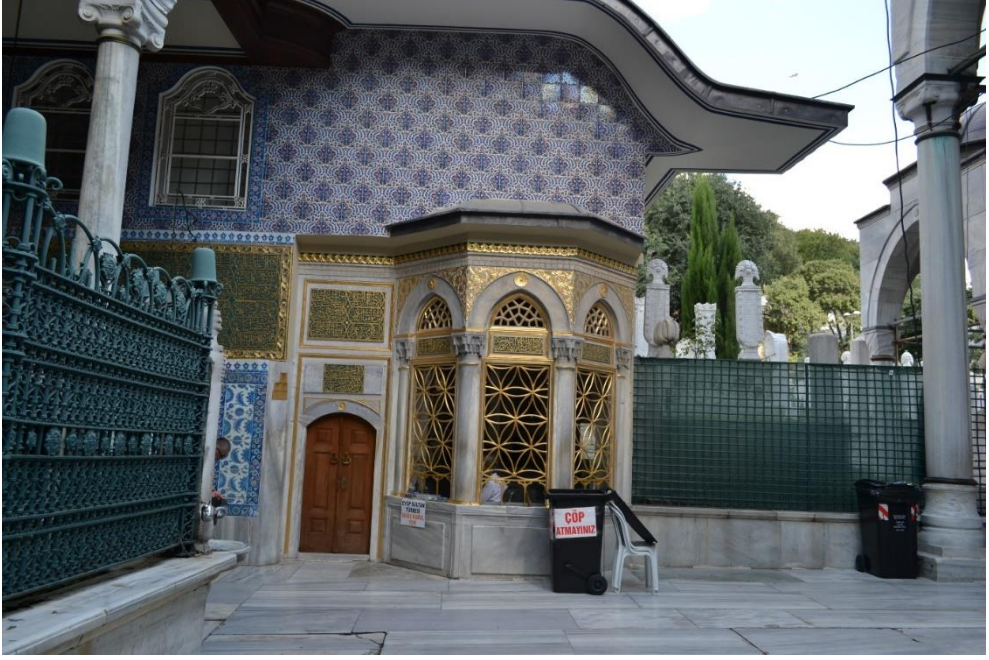
Sebil Görüntüleri



Fotoğraf 30: Sinan Paşa Sebil- Bayezid



Fotoğraf 31: Takyeci Camii-Topkapı



Fotoğraf 32: Sultan Ahmed I. Sebil-i Eyüp Sultan



Fotoğraf 33: Bayrampaşa Sebil-i Cerrahpaşa



Fotoğraf 34: Yeni Camii Sebili- Eminönü



Fotoğraf 35: Kaptan Paşa Sebili- Bayezid



Fotoğraf 36: Valide Camii Sebili- Üsküdar



Fotoğraf 36: Damad İbrahim Paşa Sebili- Şehzadebaşı



Fotoğraf 37: Azapkapı Sebili- Azapkapı



Fotoğraf 38: Hekimoğlu Ali Paşa Sebili- Cerrahpaşa



Fotoğraf 39: Beşir Ağa Sebili- Eminönü



Fotoğraf 40: Hasan Paşa Sebili- Bayezid



Fotoğraf 41: Nur-ı Osmaniye Sebili- Bayezid



Fotoğraf 42: Recai Mehmed Emin Sebili- Vefa



Fotoğraf 43: Zeynep Sultan Camii Sebili- Eminönü



Fotoğraf 44: Mihrişah Valide Sultan Sebili- Eyüp Sultan



Fotoğraf 45: Şah Sultan Sebil- Eyüp Sultan



Fotoğraf 46: Fatih Camii Sebili- Fatih



Fotoğraf 47: Nusretiye Camii Sebili- Fındıklı



Fotoğraf 48: Sultan Mahmud-ı Adli Türbesi Sebili- Bayezid



Fotoğraf 49: Valide Pertevniyal Sultan Camii Sebili. Aksaray

Kaynaklar

- Alparslan, A. (2019). “Kitâbe”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kitabe> E. Tarihi: 23.08.2019
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul, Kubbealtı.
- Canım, R. (2009). “Klâsik Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Sanatı ve Bir Ebcad Ustası: Adanalı Sürûri”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (2), 106.
- Çetintaş, S. (1944). “Türklerde Su, Çeşme, Sebil”. *Maarif Vekâleti Güzel Sanatlar Mecmuası-5*, 125-147
- Egemen, A. (1993). *İstanbul’un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme ve Sebil)*, İstanbul, Arıtan Yayınevi
- Karabey, T. (2019). “Tarih Düşürme”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih-dusurme> E. Tarihi: 02.08.2019
- Özkafa, F. (2010). “Türk Su Mimarisi Kitâbelerinde Hat Estetiği”. *İstem*, 15, 193-219
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü-3* (135). MEB Yayınları
- Tali, Ş. (2010). “İstanbul Su Mimarisinde Eminönü Sebillerinin Yeri ve Önemi”. *Sanat Dergisi*-15, 47-64. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/issue/2603/33513> E. Tarihi: 30.07.2019
- Urfalıoğlu N. (2019). “Sebil”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sebil> E. Tarihi: 11.09.2019